

Orvos és tudomány

3. Az objektív orvos avagy a gyógyító gép

Bánfalvi Attila

Ha vannak fogalompárok a medicina háza táján, amelyeknek viszonylag egyértelműek az értékkonnotációik, akkor az objektív-szubjektív fogalompár biztosan az elsők között van. Hányszor halljuk a mentegetőzést: „Lehet, hogy szubjektív vagyok, de...”, „Nem akarok szubjektív lenni, de...” vagy negatív értékítéletként: „Ez egy szubjektív megjegyzés volt.” vagy ennek ellentétéként „Objektíven nézve a dolgokat...”. Az előbbi azt jelenti „lehet, hogy tévedek”, az utóbbi pedig azt, hogy „a helyes módon nézve”. Az előbbi kijelentést tevő szinte szégyelli magát, az utóbbi pedig mielőtt fejtegetésekbe bocsátkozna, máris az igazság aurájába burkolta mondandóját.

A „legyünk objektívek!” követelménye olyan ellentmondást takar, amely különösen súlyos következményeket vonhat maga után az orvos munkájában. Mert mit is jelenthet ez az imperatívusz közzelebbről megvizsgálva? Talán azt, hogy olyan tudást, ismereteket állítsunk elő és alkalmazzunk, amelyekben mi magunk nem vagyunk benne? Vagy másként fogalmazva olyan ember alkotta tudást működtessünk, amelyből végül – mintegy utolsó lépésként – kivonjuk a tudást előállító embert a maga kérdéseivel, sajátlagos és történetileg-kulturálisan keletkezett módszereivel, hogy a végén ott maradjon a tiszta „tudáspárlat”. Persze magát a „lepárlást” is az az ember hajtja végre, aki végül egy „misztikus ugrással” elhagyja a színteret, ezzel „embertelenítve” a végeredményt – a tisztán ragyogó, emberi szennyezettségtől mentes objektív igazságot. „Objektívnak lenni egy olyan tudás iránti törekvést jelent, amely nem tartalmazza a tudó nyomait...” (1). Ezt a folyamatot menedzseli a modern tudomány, amely arra hivatott, hogy a világ, esetünkben az egészség-betegség objektív igazságait megtalálja, és objektív módon találja. Sőt, egyenesen ezért működtetjük hatalmas tudományos intézményeinket, hogy ezt a fajta tudást megtermeljék.

Az „ember nélküli, ám ember által előállított” tudás projektuma csak akkor működhet, ha sikerül magát a tudást kifejező nyelvet is eltávolítani az ember mindennapi életvilágából, és olyan absztraktszintű kifejezőmódot találni, amely elrejti az emberi jelenlétet azzal, hogy magasabb rendű szabályosságoknak veti alá. Így lép a képbe a matematika, amely nem csak az ígéretet hor-

dozza, hogy a természet és az emberi elme közös nyelvét jelenti, hanem a megszámlálhatóságot, a mennyiséget, a kvantifikációt teszi meg a természet fő vonásának. Az ilyen arcát mutató természethez pedig csak a „hány, mennyi” kezdetű kérdésekkel lehet közeledni.

A nyugati olvasó számára különösnek tűnhet, hogy ezzel ellentétes tudásfelfogás is lehetséges. Amikor a tudás adekvátságát nem az emberség visszahúzóásával lehet előállítani, hanem éppen ellenkezőleg, annak minden „tárgyra” való kiterjesztésével. Ezek pedig így elveszítik tárgyyszerűségüket és megszemélyesülnek.

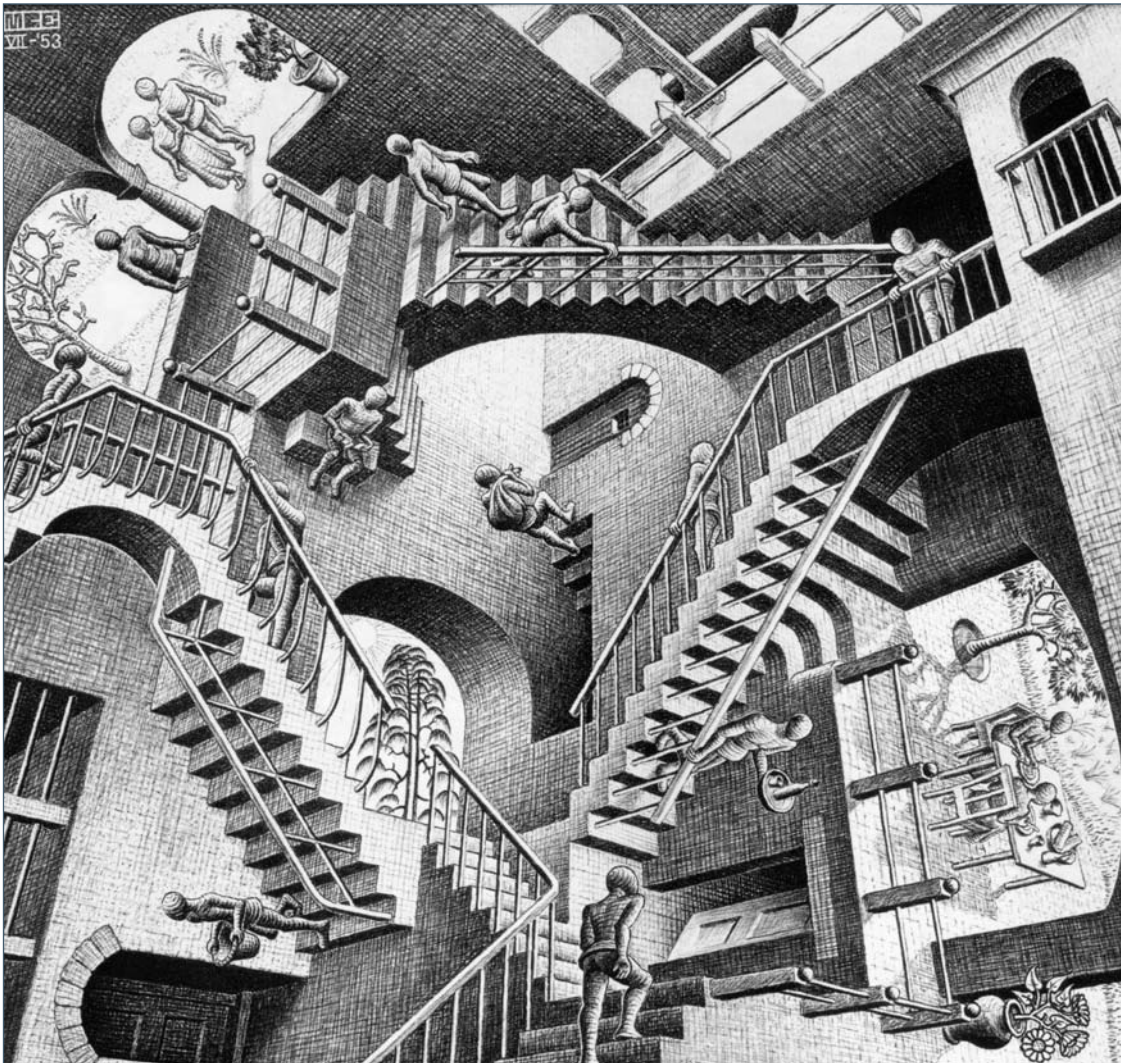
„...tudni azt jelenti, objektíválni – azaz képesnek lenni annak a megkülönböztetésére, ami a tárgyhoz tartozik attól, ami a tudó alanyhoz, és ami indokolatlanul (vagy elkerülhetetlenül) a tárgyba vetítődött. Tudni tehát azt jelenti *deszubjektíválni*, nyilvánvalóvá tenni a szubjektum részleges jelenlétét a tárgyban, hogy azt az ideális minimumra redukáljuk. [...] és a szubjektum önmagát objektíven ismeri, amikor önmagát kívülről, mint „azt” szemléli. A játékunk neve eltárgyasítás; ami nem objektívált, az nem reális vagy absztrakt marad. A másiknak a formája a *dolog*.”

Egy másik világ tudásideálja

Az amerindián sámánizmust egy ellentétes eszme vezeti. Tudni azt jelenti, hogy személyessé tenni, annak a nézőpontját felvenni, amelyet tudni akarunk. A sámánikus tudás egy olyan valamire irányul, ami valaki – egy másik szubjektum. A másiknak a formája a *személy*. [...] Szükséges *tudni, hogyan* személyesítsünk meg nem embereket, és szükséges megszemélyesíteni *ahhoz, hogy ismerjük őket*” (2).

Mindez azt jelenti, hogy nem merő spekuláció egy olyan világnak a létezése, ahol objektívnak lenni „bűnös” magatartás, és a szubjektivitás a preferált attitűd; ahol a személyessé alakítás a megismerő folyamat célja, a tárgyak tárgyyszerűségének megszüntetése. Ehhez persze olyan világkép kell, ahol a „dolgok” a humanitásból erednek, és a humanitás nem valamiféle betetőzése egy alapvetően tárgyyszerű világnak. Ha az olvasó azt gyanítaná, hogy most romantikus vissza- és elrövedéssel találja magát szemben, és egy olyan programmal, amely az amerindián világképet vágya bevezetni, akkor aggodalma alaptalan, mert ez számunkra a lehetetlennel lenne egyenlő, hiszen egy *másik világban* élünk. Mindössze arra utal ez a hivatkozás, hogy az objektíválás tendenciája meghatározott kulturális közegehez kötődik. Radikálisan más megismerési attitűddel is léteznek emberi lények, és alkotnak élhető világot önmaguk számára.

A „legyünk objektívek!” követelménye olyan ellentmondást takar, amely különösen súlyos következményeket vonhat maga után az orvos munkájában.

A szkizofrénia mintázata a szakember elméjében rajzolódik ki, de ha egyszer ott „tisztán és világosan” megjelent, akkor valamiféle objektív ténynek mutatja magát.

Az objektív attitűd magától értetődőségét nemcsak másként létező kultúrák teszik kétségesse, hanem az is, hogy a még oly masszívnak tűnő objektivitáskultuszunk is meglehetősen változékonyan mutatkozott az elmúlt néhány száz évben.

Objektivitás fajták

A preobjektív érárt a *természethűség* névvel jelölt módszer jellemezte. Ez az atlaszoknak a világa, amikor el akartak tekinteni a különöstől és a tudós a rajzolóval együtt az ideálist kereste, a természeti jelenségek legszebb arcukat mutatták. A naturalista a művésszel együttműködve alkotta meg az atlaszokban az adott természeti tárgy idealizált képét.

A 19. századi tudományosság ezzel szemben „Hadd szóljon a természet önmagáért!” jelmondat jegyében a tudásra a viaszlenyomat, a tükör vagy később a fénykép hasonlatát alkalmazta. A

mechanikus tudományosság e korszakának követendő ideálja az aktívan kutató, ám passzívan befogadó tudós.

„*Mechanikus objektivitáson* a művész-szerző akaratos beavatkozásának elnyomására irányuló makacs törekvést értjük. E beavatkozás helyébe egy sor olyan eljárást állítanak, amelyekkel szigorú protokollok mentén, ha nem is automatikusan, a természetet a könyv lapjára helyezik. [...] A mechanikus objektivitás egy sajátos tudóst követelt meg – aki bővelkedik szorgalomban és önfegyelemben, és híján van eredeti interpretációknak” (3). A passzivitásnak ez az aktív akarása együtt járt a tudomány rendkívüli fejlődésével a 19. század második felében, amelynek szédülete úgyszólván a neurasténia tüneteit idézte elő magukban a tudósokban, annak az ellentmondásnak a felismerésével együtt, hogy minél nagyobb a tudományos fejlődés tempója, annál változékonyabbak az eredmények. Persze a modern tudományos-

A mechanikus objektivitástól való elszakadás másik iránya a képzett tudás, amely immár nem eljárásmodokhoz köti a tudást, hanem bízik a szakember intuíciójában.

ság alapvető identitásvonásai közé tartozott a fejlődés elve, azaz hogy a mai tudományos igazságok előbb-utóbb megöregednek, és újak jönnek a régiék helyébe. Na de ilyen gyorsan...? Végteére is a tudomány egyik legfontosabb kulturális funkciója a tudásbeli bizonyosság és ennek nyomán az egzisztenciális biztonság megteremtése a nyugati ember számára. A gyorsan változó bizonyosságok inkább elbizonytalanították a kortársakat. Az objektivitás értékének megtartása mellett ennek két variánsa reflektált a mechanikus objektivitás problémáira. A *strukturális objektivitás* még inkább radikalizálta a veszélyes szelffel szembeni tendenciákat, amennyiben az objektíven előállított, ám villódzó tények alkotta változékony realitás mögötti „egyetlen valóságot” célozta meg, minden végső szerkezetét, amely immár mentes az aktívan kutató, ám passzívan befogadó, gépies tudósok által közvetített tényektől is. Ez az objektivitásfajta mintegy a tényektől sem szennyezett matematikai-logikai struktúrák, illetve végső struktúra, az abszolút objektivitás előállítását célozta meg. Így távolítva el az „igaz” tudást mind az empiriától, mind a megismerő szelfektől.

A mechanikus objektivitástól való elszakadás másik iránya a *képzett tudás*, amely immár nem eljárásmodokhoz köti a tudást, hanem bízik a szakember intuíciójában; a röntgenlelet ebben a megközelítésben már nem „magáért beszél”, hanem a szakember képzett tekintetére szorul; a diagnózishoz egy diagnoszta is kell, aki értelmezi a leleteket, mert azoknak nincs meg az a belső képessége, hogy egy mechanikus folyamatban egyben a diagnózist is előállítsák. Ez a szakember immár előre lefektetett, mechanikusan alkalmazott protokollok nélkül is tud csoportosítani, rendszerezni jelenségeket, mintázatokat felfedezni ott, ahol azok csak a képzett szem számára rajzolódnak ki, mert nem adják, nyilvánítják ki magukat könnyen. Mondhatnánk, hogy a képzett tudás a szubjektivitás előtti részleges feyverletételt is jelenti. De a látszat csal, mert például noha – utalva a sorozat előző írására – a szkizofrénia diagnózisát csak szakember állíthatja fel, de ha egyszer ez megtörtént, akkor az adott személy „objektíven” szkizofrén. A szkizofrénia mintázata a szakember elméjében rajzolódik ki, de ha egyszer ott „tisztán és világosan” megjelent, akkor valamiféle objektív ténynek mutatja magát. Ezért végső soron a szakemberek egymással felcserélhetők – ami szubjektív bennük, az kívül van a szakmaiság világán. A laikusok megengedhetik maguknak a szubjektivitás bűnét és tévedését, de a szakembernek mégiscsak objektívnek kell lennie. A mecha-

kus objektivitás árnya még ma is ideálként vetül az orvosi tudásra.

A kérdés az, hogy ebből a szempontból tudomány-e a medicina gyakorlása, ha a mai felfogás oly erősen köti az objektivitás értékét a tudományosság követelményéhez. Ha e szerint az orvosnak a beteghez való viszonyában objektívnek kell lennie, akkor komoly ellentétbe kerül szakmája morális követelményeivel.

„Azt tanították nekünk, hogy az objektivitás sérthetetlen helyzetet teremt. De az objektivitás valójában sérülékeny tesz bennünket. Az objektív beállítódásból kiindulva senki sem fér hozzá emberi erősségeihez. Nem sírhatsz, búsulhatsz vagy éppen imádkozhatsz. Még arról sem tudhatsz, hogy szeretnek azok az emberek, akiket szolgálsz. Az objektivitás az orvost sérülékenyvé teszi a kiégéssel szemben. Megakadályozza, hogy értelmet találjunk. [...] Az objektív alapállás – elhatárolva és elválasztva téged [a másik embertől] – lehetlenné teszi, hogy értelmet találj. Azokban a dolgokban találunk értelmet, amelyeket megérintünk, és azok mélyen megérintenek bennünket. Értelmet csak eredeti kapcsolat révén lehet találni” (3).

Az objektivitás preferálása, mint láttuk, a szubjektummal, a szelffel való szembenállásban értelmezendő. A gyógyítás azonban két szubjektum, azaz szelfek találkozásának terében történik. Az objektivitást ideálnak tekintve ezt úgy kellene helyes útra terelni, ha egy – a szubjektivitás szennyeződésétől mentes – gép állapítaná meg a tüneteket, majd egy másik gépbe továbbítva az eredményt, ott képződne a diagnózis, majd egy harmadik masina végezné el a terápiát. Talán ez lenne az ideális medicina – ha két gép találkozna: egy mechanikailag hibás test és egy javító robot. Így lehetne az orvos tökéletesen objektív – az embersége pedig mikro-, sőt, e fejlődés eredményeként nanocsipnyire zsugorodna.

—
A szerző: *filozófus, a Debreceni Egyetem, Népegészségügyi Kar, Magatartástudományi Intézet, Egészségügyi Humán Tudományok Tanszék docense.*
E-mail: banfalvi.attila@sph.unideb.hu

Irodalom

1. Daston L, Galison P. Objectivity. New York: Zone Books; 2007. p. 17.
2. de Castro EV. The transformation of objects into subjects in amerindian ontologies. *Common Knowledge* 10:3:463-84.
3. Remen RN. The Doctors's dilemma. *Whole Earth, Summer* 2000;4-9.